

скритого символізму. Маньєристическа теорія красоти розглядається як теоретичне обґрунтування тропоса в образотворчому мистецтві і необхідне звено в формуванні передумов до естетичної рефлексії питань художнього мови мистецтва.

Ключеві слова: семиотическа автономія зображення, прихований символізм, семантична неопределенність, вар'єта, острація, "завеса", "внутрішній малюнок", тропос.

Vyacheslavova E. The problem of hidden symbolism as a specific form of tropes in fine arts in the context of aesthetic thought of the Renaissance and Mannerism

The article shows the role of rhetorical concepts in the Renaissance Fine Art justification place in the family of "Liberal Arts". The treatise of Leon Battista Alberti, "Three books on painting" is considered, in which the artist uses a theoretical category of classical rhetoric to define creativity of the artist. The differences between the aesthetics of the Florentine Platonism and theory of art of 15-16th century are revealed in relation to the phenomenon of allegory in the visual arts. The author emphasizes the philosophy of neo-Platonism as an influential factor in the formation of the phenomenon of artistic renaissance in general, and in particular fine tropes, but asks the question: what is meant for the renaissance artist "to be Platonist", or is it possible to identify the theoretical and speculative system of artistic practice? It is justified rather ideological, structural and methodological than substantive significance of Neo-Platonism for the art of the Renaissance, its importance as a model for understanding the world, God and man. Creating and making out renaissance myth of the man, philosophical and aesthetic thought of neoplatonism actively developed the scope of artistic allegory, but it was not interested in the problems of fine art. At the same time, the extensive use of the symbol, allegory and metaphor in art practice, the artists – theorists of the Renaissance do not expose them to the reflection in the practical theory of art, which is oriented on imitation of nature. Alberti's treatise "On Paintin" refers to the demystification of Platonian metaphor of the "screening", is an expression of the structure of allegory.

The article shows that the specific form of the Renaissance Fine tropes ("hidden symbolism") has not been the subject of attention of the Renaissance aesthetic thought. The explication is performed between justification non "Finito" in the theoretical treatises of Leonardo da Vinci and the problems of hidden symbolism. It is revealed the importance of the Renaissance aesthetic category of "Variety" (diversity) for understanding the phenomenon of allegory in the visual arts of the Renaissance, in which mimesis and creative constructing are identified, so that the mythology is in the form of imitation. The famous text by Leonardo da Vinci about the stains on the wall is not analyzed in the context of the doctrine of artistic fantasy and imagination, but on the "language" level, as a result, a semantic ambiguity appears as a source of estrangement. The relation of "non Finito" with the erosion of the canonical iconography is detected, allowing the archetypal form to find another meaning, which is the mechanism of latent symbolism. It is proved that desemantization of iconographic canon as a way of forming a semiotic autonomy image was on the "language" level one aspect of the Renaissance processes in the visual arts.

Manneristic theory of beauty is regarded as the theoretical basis for tropes in art and necessary element in the forming of the prerequisites for aesthetic reflection of questions of artistic visual language; for the theory of allegory in art.

Key words: semiotic autonomy of the image, hidden symbolism, the semantic ambiguity, variety, estrangement, "veil", "inner figure", tropes.

УДК 260.1

Віталій Миколайович Кравченко
кандидат філософських наук

**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ХРИСТІАНСТВА У ДОБУ ПОСТМОДЕРНУ:
НА МАТЕРІАЛАХ КАТОЛИЦЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ**

У статті висвітлено позицію сучасних католицьких мислителів, які відстоюють традиційні цінності і полемізують з постмодерністами. Показано, що основна увага християнських філософів, богословів сфокусована на критиці постмодерністської деконструкції суб'єкта, релятивізації універсальних смислів і цінностей та скасуванні метанаративів. Обґрунтовано, що позиція постмодернізму призводить до морального релятивізму й унеможливорює не лише традиційну релігію, а й сучасну "світську релігію" прав людини.

Ключеві слова: суб'єкт, метанаратив, універсальні цінності, права людини, екзистенціальний досвід.

У чому полягає небезпека релятивізму в системі моральних цінностей та зведення загальнолюдських світоглядних принципів до статусу симулякрів? Яка загроза існує для існування секулярного суспільства, в якому, як писав видатний католицький богослов Г. Бальтазар, "жодна здоровомисляча людина вже не молиться" [2, 4]? Чи може це мати негативний вплив не лише для внутрішнього духовного світу людини, а й для громадського життя, служіння суспільству, співпраці чи елементарному взаєморозумінню з іншими? Всі ці питання окреслюють проблемне поле нашої статті.

Мета статті – проаналізувати полеміку християнських філософів з сучасними філософськими течіями щодо сутності людини і окреслити перспективи існування християнства в добу постмодерну.

У своїй статті ми будемо спиратися на працю "Бог постмодерністів" сучасного католицького філософа і теолога Юзефа Жицінського, який є представником люблінської філософської школи.

Також будуть використані праці Волтера Девіса ("Внутрішня духовна сутність та існування. Суб'єктивність у Гегеля, Маркса та Фрейда"), Грегема Варда ("Довідник по теологічній думці в кібер-просторі"), Роуена Уільямса ("Про християнську теологію"), папи римського Іоанна Павла II ("Пам'ять та ідентичність"). Допоміжною літературою є праці С.С. Аверинцева і Р. Гвардіні.

Передусім слід зазначити, що для філософії пост-сучасної доби і особливо для постмодерністського підходу до розгляду проблеми людини характерним є твердження про те, що "ми всі обмануті традиційним уявленням про людину, поділом на внутрішнє і зовнішнє" [6, 191]. Постмодерністи піддають критиці положення вічної філософії, згідно з яким існує істинне внутрішнє "я", приховане під зовнішніми пластами, яке має бути знайдене чи звільнене. Поняття "суб'єкт", "я", "смысл", "цінність", "істина", на думку постмодерністів, потрібно деконструювати як пережитки метафізичного світогляду. В результаті людина як цінність зникає, розчиняється. Більше не існує ані ієрархії цінностей, ані критерію реальності. Ось власне в цій площині й проходить полеміка християнства з постмодернізмом.

Наведемо думку дослідника Волтера Девіса (Walter A. Davis), що є вельми характерною для постмодерністської філософії. В праці "Внутрішня духовна сутність та існування. Суб'єктивність у Гегеля, Маркса та Фрейда" вчений зазначає: "Суб'єкт володіє лише однією глибиною – тією, що створюється ним самим. Жодна апіорна особистість не чекає нас. Наше "я" – не земне ядро, до якого можна дістатися, знявши верхні шари, а цілісність, яку потрібно будувати і за яку потрібно боротися" [11, 105]. Якщо брати сучасну християнську філософію, то вона наголошує на тому, що в основу аналізу моралі людини, її культури має бути покладений аналіз поняття суб'єкта. Тут неомізм радикально пориває з постмодернізмом. Відомий християнський філософ і богослов архієпископ Кентерберійський Роуен Вільямс пояснює, що постмодерністи абсолютизували процес становлення людського Я в часі, відкинувши те, що Я є водночас трансцендентальним. Якщо в рамках постмодернізму не існує якоїсь ідеальної самості, то відтак не існує й ідеалу особистості, до якого ми могли б прагнути протягом свого життя. Якщо ця теза є істинною, тоді вона унеможливує постановку питання про універсальний смысл буття людини. В ситуації постмодерну ніхто не може дати стовідсоткову гарантію, що саме він знає, як слід жити, яка мета в житті є більш правильною. Це буде розцінено як нав'язування, примус. Так сталося не лише тому, що в "постмодерністській свідомості уявлення про "правильне" і "правило" відсутні, а самі ці слова асоціюються з тоталітарним обмеженням прав і свобод" [6, 309]. Причина є глибшою. Адже у філософії постмодернізму зникає сама людина як суб'єкт. Вона починає розглядатися як безособовий потік існування, думок, бажань без смислового центру, без ієрархічної структури, яку гарантувало б "я". Відтак, смислів життя може бути безліч, але оскільки жодний з них не має якоїсь трансцендентної (над-емпіричної) опори, то ці смисли, або набір життєвих стратегій, не можуть бути істинними. Відсутність істини в постмодерністському дискурсі унеможливує постановку питання про істинний сенс життя. На думку Ю. Жицінського, загальною тенденцією сьогодня є підміна метанаративу "смысл життя" т.зв. "малими нарративами" (Ф. Ліотар), наприклад, питаннями про стиль життя, моду, статус.

На думку сучасного польського філософа Юзефа Жицінського, відомого католицького критика постмодернізму, культурні зрушення 1968 року на Заході, що знаменувалися появою постмодернізму, були зумовлені суспільним радикалізмом та відвертим антиінтелектуалізмом. Відразу покоління 1968 року до класичної інтелектуальної традиції супроводжувалась небажанням інтелектуальних середовищ згадувати про надбання класичної філософії, зокрема томізму й схоластики. Інший католицький дослідник Романо Гвардіні зазначає, що позитивістські спроби виправити історію філософії, переписавши її таким чином, що доба християнської філософії отримала назву епохою "темних віків", де панували духовне рабство, мракобісся, догматизм, антигуманізм тощо, також "призвели до викривлення антропології" [3]. Ще до появи постмодернізму, французькі структуралісти та постструктуралісти довели до крайності тезу про залежність нашого "я" від суспільних, мовних чи культурних структур. Ці структури, на їхню думку, мають настільки великий вплив на нашу поведінку, рішення, судження, що картезіянське "cogito ergo sum", або "мислю, отже існую", уступає місце популярнішому "cogito ubi sum", або "мислю, коли існую". Структуралісти намагалися довести, що наші думки зумовлені зовнішніми чинниками настільки, що cogito постає як вияв певної мовної домовленості. Найвідповіднішим вираженням цієї аксіоми є безособове формулювання: мислиться, думається, "one thinks", що визнає той безособовий потік свідомості, в якому виникають конкретні судження, відчуття та прагнення. Мішель Фуко підсумував цю думку радикальною тезою про те, що людська суб'єктність розчиняється в мові. Отже, в структуралістській, а згодом і в постмодерністській школах людину не можна вважати незалежним суб'єктом власних думок та суджень, оскільки в її висловлюваннях головну роль відіграють набори мовних структур, які є первинними стосовно її суджень. Всупереч ідеологам постмодернізму християнські філософи, особливо Кароль Войтила, обстоюють принцип суб'єктності. Тільки якщо особа усвідомлює, що саме вона є причиною власних дій і несе за них відповідальність, можна говорити про автентичний смысл життя цієї особи (притаманний лише їй).

Структуралістський тезис про "смерть суб'єкта" викликав критику в католицьких інтелектуальних колах. Із запропонованої постмодерної перспективи людське життя постає як "своєрідна літературна форма, що може бути проінтерпретована у безліч способів" [4, 100], – зазначає католицький філософ Ю. Жицінський. Водночас він наголошує, що мистецтво жити у світі, де зник людський суб'єкт і затерта межа між дійсністю та фікцією, заплутується у глибоких невідповідностях. Йозеф Ратцингер вважає, що деконструк-

тивістська відмова від класичної раціональності, а також від вимоги обов'язкового обґрунтування нових філософських тверджень дедуктивним шляхом, що були особливо характерні для схоластики, призводить зрештою до автодеструкції. Деконструкція людського суб'єкта, а водночас і класичного поняття раціональності і логосу, є сприятливими для втечі в антиінтелектуалізм та нігілізм.

Драматизм людського існування в добу постмодерну – це анонімність людських взаємин, що формує психіку істот-самітників у найширшому значенні – без біографії, без індивідуальних особливостей, подібних до героя повісти Роберта Музіля "Людина без властивостей". У літературних конструкціях цей герой інколи може переживати певні прагнення, проте взагалі, у "морі змінних якостей", він не відчуває свого суб'єктного "я". Лише "абсолютне Ти" могло б надати герою роману "Людина без властивостей" автентичний смисл та велич. Але, зважаючи на типову іронічність та скепсис в житті постмодерніста, який "перестав боротися з Богом, бо перестав сприймати Його всерйоз" [1, 218], така перспектива є проблемною.

Рене Веллек зазначає, що небезпечним знаком нашого часу є поєднання глобалізму з релятивізмом. Паралельно з перетворенням світу на "всесвітнє село" (global village), де швидка передача інформації творить новий тип зв'язків, невідомий попереднім поколінням, роль універсальних об'єднувальних чинників відіграють рекламні гасла чи телесеріали, звернені до пересічного споживача. Очевидним є брак універсальних людських цінностей, які виражали б чи гідність людської особи, чи відстоювали бодай якусь версію гуманізму, пов'язану з великою традицією минулого. За таких обставин немає вагомих підстав боронити права людини, її твори та вчинки. Моральний релятивізм у цій перспективі постає як єдино виправдана філософія.

Яку ж перспективу нам пропонує постмодернізм? Він відмовляється від метафізичних конструктів, а це означає, що моральні критерії оцінки нашої поведінки вже не існують. Культивуючи сучасні підходи до розгляду людини, відомий філософ Річард Рорті однозначно відкинув поняття людської природи як метафізичний релікт. Він, зокрема, пише: "Не думаю, щоб існувало щось таке, як людська природа. Вважаю, що людські істоти самі творять себе за посередництвом мови, тобто окультурюються і приймають набір суспільних практик, вкладаючи в це спосіб мовлення" [8, 23]. Як зазначає з цього приводу сучасний дослідник неомізму о. Єжи Шимік "за півстоліття після формулювання цієї тези можна хіба що сподіватися на те, що антропологічні дискусії, дуже потрібні в контексті сучасних експериментів з клонуванням, підуть в іншому напрямі, ніж це прогнозує радикальний прагматизм Рорті" [10, 36]. Відкидаючи поняття людини, особистості, стає неможливим говорити й про ідеал людини, норму людяності й нелюдяності (звірчості), шляхетності і підступності. Але запитаймо себе: якщо б виникла необхідність проводити Нюрнберзький процес у наші дні, чи існували би будь-які критерії, підстави, норми для оцінки певних дій, що порушують людську гідність?

Останнім предметом бурхливих дискусій між неомістами та постмодерністами стали конкретні пропозиції з боку біоетики австралійського філософа Пітера Сінгера (Peter Singer). П. Сінгер відомий в наукових колах як радикальний представник Руху визволення тварин. Якщо більшість симпатиків Руху прагне до зрівняння прав тварин із правами людини, то Сінгер пропонує звести права людини до рівня прислуги для тварин, зокрема, для шимпанзе. В найбільш відомій праці "Переосмислюючи життя та смерть. Занепад нашої традиційної етики" [9, 167], він не лише обґрунтовував штучне переривання вагітності в жінок, а й тим, що виправдовував убивство немовлят на першому році життя. Свою позицію вчений аргументував тим, що і вбивство шимпанзе не карається законом, а дитина до року, на його думку, зовсім не відрізняється від мавпи. У своїй радикальній антропології П. Сінгер відкидає і концепцію гідності людської особи, і віру в безсмертність людської душі. В цьому подвійному відкиданні є певна логіка, адже як писав Іоанн Павло II "поняття гідності і безсмертя завжди йдуть у парі" [5, 120]. Якщо людина відкидає ідею створення людини "за образом і подобою" Бога, якщо вона не бачить за емпіричною конкретикою лик Творця, а відтак і можливості нескінченної самореалізації та вдосконалення людини у вічності безсмертя, вона позбавляє себе гідності. Якщо відкинути Абсолют з етичної системи, то метафізичне поняття гідності особи залишається нічим не підкріпленим, а відтак, стає непотрібним. Тоді філософія може займатися лише емпіричним виявом людини. Якщо повернутися до теорії П. Сінгера, такою емпіричною конкретикою в житті людини є рівень її розумового розвитку. Розумовий же розвиток кількомісячної дитини майже не відрізняється від розумового розвитку шимпанзе. П. Сінгер виводить свою філософію вільного вибору, допускаючи можливість вбивання малих дітей і шимпанзе на основі прирівнювання їхнього інтелекту. Право вибору, на думку вченого, має належати батькам. Якщо батьки дійдуть висновку, що дитина страждатиме через вроджену ваду серця, від їхнього рішення залежатиме, чи дозволять вони дитині жити далі, чи оберуть евтаназію. Пропозиції П. Сінгера викликали бурхливу реакцію в академічних і публіцистичних колах католицької громадськості. Про них згадують у дискусіях довкола евтаназії та опіки над розумово неповноправними. Критики з неомістського філософського табору звертають увагу, що "Сінгєрова етика якості життя перегукується з нацистськими пропозиціями євгеніки, ... оскільки може призвести до різноманітних варіантів нігілізму, і загалом містить у собі загрозу нігілістичного тоталітаризму" [10, 15].

Відкидання універсальних цінностей, критика великих наративів, декларація смерті суб'єкта витворюють перспективу, в якій постмодерністська іронія та релятивізм мають окреслювати горизонт інтелектуальних зацікавлень людського роду. На думку П. Ярожинського, способом протиставлення

цій непривабливій перспективі є звернення до історичного коріння тих культурних постав, які є особливо важливими у творенні європейської традиції. З цією оцінкою солідарний й К. Войтила, який зазначав: "Якщо безжалюно відкинути всі цінності, фундаментальні для людини як *animal rationale*, то найбільше, чого може сягнути альтернативна антропологія, буде розуміння людини як *homo ludens*" [5, 12]. Отже, сьогодні на "інтелектуальному ринку" небезпечними є ті пропозиції, які підносять "нестерпну легкість буття" до рангу альтернативи тим традиційним цінностям, на яких закладалися фундаменти європейської культури.

Лише екзистенційний досвід священного може бути "протиотрутою" секуляризації і пов'язаних із нею відчуття безмістовності, несправжності людського буття. У цьому контексті постає питання про перспективи віри. Наведемо оригінальний погляд сучасного католицького богослова Грагема Варда (Graham Ward) на екзистенційну ситуацію постмодерної людини, яка прагне віднайти сенс свого існування, пізнати істину. В книзі "Довідник по теологічній думці в кіберпросторі. Постмодерний бог" Г. Вард пише: "Тернистим шляхом сьогодні є практика віри. Ми рухаємось по ньому вперед лише завдяки благодаті... Ми маємо перебувати в любові, терпеливо чекаючи, безупинно вдвляючись, вперто шукаючи видимих слідів невидимого, тілесних виявів того, що божественне, аби дійти до сповнення одвічного Слова" [7, 92]. Отже саме в цих пошуках прихованого Бога, на думку Варда, і полягає смисл життя людини в добу постмодерну. Сучасного віруючого, який шукає сенс у безмістовному нагромадженні обставин, Г. Вард порівнює з Авраамом. Така людина має, подібно до патріарха віри, "піти, не знаючи, куди йде" (Євр. 11:8). Віра і сенс в сучасному світі є можливими завдяки тому, що існують ще досі люди, які зуміли стати "свідками кенози Бога, вкритого в серці людських невдач і абсурдів, присутнього в світі, що пізнав досвід історичних зламів та перемін". Слово "кеноза" або "кенозис" з грецької мови перекладається як "зменшення", "згортання", "смирнення" і використовується в християнській філософсько-богословській традиції для позначення події боговтілення, коли Бог зменшив себе, ставши людиною. Жити вірою Авраама, жити осмислено і усвідомлено, в культурному контексті постмодерну – це вміти спокійно "згорнути шатро" і вирушити в невідоме, не піддаючись на почуття самотності і тривоги. Ось як це описує пише Г. Вард: "Треба нам полюбити Бога більше за логіку переконливих умовиводів, більше за всі шановані авторитети, до яких ми любимо звертатися у найскрутніші хвилини. Треба визнати тимчасовість та ненадійність тривких земних засобів, щоб найяскравіше об'явився нам своєю могутністю Божий Абсолют і наповнив наше життя смыслом" [7, 56]. Вард зазначає, що на тлі постмодерного плюралізму сьогодні людині як ніколи потрібно відчуття ідентичності. Таке відчуття може бути породжене шляхом постійного повернення до завдань, які ставить перед людьми Христос. "Без постійного стосунку до Христа неможливо збагнути правди про людину, її правдиву ціль в життєвих блуканнях" [7, 57]. Отже, на думку католицького мислителя, розв'язання основних світоглядних проблем у добу постмодерну треба шукати на терені антропології, яка бере до уваги органічну екзистенційну спрямованість особи до Бога. У ситуації, коли всі традиційні схоластичні доведення існування Бога вже не є переконливими, основним аргументом віруючої людини у діалозі з невіруючим може бути екзистенційний досвід. На думку сучасного католицького вченого о. Єжи Шиміка, фундаментальну істину християнської епістемології та етики виражає формула євангельського блаженства – "Блаженні чисті серцем, бо вони Бога побачать" (Мт., 5:8). В роботі з яскравою назвою "Теологія в країні пепсі-коли" о. Шимік зазначає: "Є в оцій чистоті серця відчуття крижкості нашого буття і усвідомлення недосконалості будь-яких мовних засобів у ставленні до Бога. Є в ній автентика, коли ширше висловлюємо наше почуття життєвого болю і драматизму. Зрештою, є покора, яка надихає до споглядальної відкритості на дійсність Бога, що зачаровує безмежним багатством та відбирає нашу увагу від самих себе" [10, 71]. Отже, на думку Шиміка, Бог з'являється на тлі нашого зачарування святістю і переживанням прекрасного, в людській доброті та милосерді.

Щодо культури, в якій немає місця божественній присутності, то вона, на думку неотомістів, перше, не здатна жити довго, а по-друге, ніколи не існує в чистому вигляді. Тобто не існує "стерильно" атеїстичної культури. Може існувати культура, де відбувається нищення гуманістичного світу цінностей і смислу, місце якого найчастіше заповнює епатажна порожнеча або політична коректність. Але сумнів у існуванні абсолютних загальнолюдських цінностей рано чи пізно призводить до творення "штучних квазі-абсолютів" (М. Шелер). Ними можуть бути плеємні зв'язки, расові чинники, товарисько-політичні згромадження чи навіть симпатії до спортивних клубів (етика футбольних фанатів). Останнє, на думку Ю. Жицінського, є наслідком більш загального механізму – відчайдушних спроб заповнити агресією порожнечу. Порожнє місце, що залишається після детронізації абсолютів, найлегше заповнити цінностями, що мають пригидницький та обмежений характер. Культ божків, властивий давнім народам, з'являється сьогодні як культурний виклик епохи, що проголосила смерть Бога, людини і смислу. У нових формах плеємної ментальності діють нові фетиші, присутність яких уже не дозволяє окреслювати людину гордим іменем *animal rationale*. Політеїзм повертається у світ, з якого зникли абсолюті, у вигляді престижу, статусу, бренду, культу тощо.

Підводячи підсумки, потрібно підкреслити, що вищесказане не означає, що в добу постмодерну не може існувати справжньої релігійності. Просто в нинішній ситуації вона представлена не однією, а багатьма "конкуруючими пропозиціями на духовному ринку" (Ю. Жицінський). У ситуації такого плюралізму треба уважно і з порозумінням підходити до того, що, як пише Іоанн Павло II, "у майбутньому домінують роль

можуть відігравати ті інтелектуальні середовища, для яких доробок великих творців європейської культури не матиме жодної вартості. Християни не можуть наперед відкидати можливості діалогу з ними. Коли апостоли ступили на європейський континент, вони не намагались накидати культурну спадщину юдаїзму, бо вміли розрізняти поміж своїм та близьким і тим, що універсальне та істинне" [5, 83]. Саме універсалізм, на думку понтифіка, й здатен забезпечити християнству потужний голос у мультикультурній поліфонії, який не зможуть заглушити сучасні духовні та псевдо-духовні практики. Папа також пише й про те, що християнство завдяки універсалізму здатне конституювати справжній автентичний сенс життя особистості, замість того, щоб пропонувати якісь "духовні сурогати на кшталт Нью-Ейдж" [5, 87].

Література

1. Аверинцев С. Софія-Логос. Словник / С. Аверинцев. – К.: Дух і Літера, 2004. – 640 с.
2. Бальтазар Г. Верую. Кто такой христианин? / Г. Бальтазар; [пер. с нем. Хулап В.]. – М.: Библийско-богословский институт св. апостола Андрея, 2009. – 207 с.
3. Гвардини Р. Конец нового времени/ Р. Гвардини; [пер. с нем. Бородай Т.Ю.]. – 1993. – Интернет-ресурс. Режим доступа: http://www.kroto.info/history/19/1890_10_2/1885guar.htm.
4. Жицінські Юзеф. Бог постмодерністів / Юзеф Жицінські; [пер. з польської Величко А.]. – Л.: Вид. УКУ, 2003. – 270 с.
5. Иоанн Павел II. Память и идентичность / Иоанн Павел II. – М.: Изд-во францисканцев, 2007. – 252 с.
6. Уильямс Роуен. О христианском богословии / Роуен Уильямс. – М.: Библийско-богословский институт Св. апостола Андрея, 2004. – 320 с.
7. Introduction or a guide to theological thinking in cyberspace // The postmodern God. A theological reader / Ed. By Graham Ward. – Oxford, 1997. – 405 p.
8. Rorty Richard. Objectivity, relativism, and truth / Rorty Richard. – Cambridge, 1991. – 280 p.
9. Singer Piter. Re-thinking life and death: the collapse of our traditional ethics / Singer Piter. – N.Y., 1994. – 180 p.
10. Szymik Jerzy. Teologia w krainie pepsi-coli / Szymik Jerzy. – Krakow, 1998. – 140 p.
11. Walter A. Davis Inwardness and existence. Subjectivity in/and Hegel, Marx and Freud / Walter A. – University of Wisconsin Press, 1989. – 262 p.

References

1. Averintsev S. Soflya-Logos. Slovník / S. Averintsev. – K.: Duh i Litera, 2004. – 640 s.
2. Baltazar G. Veruyu. Kto takoy hristianin? / G. Baltazar; [per. s nem. Hulap V.]. – M.: Bibleysko-bogoslovskiy institut sv. apostola Andrey, 2009. – 207 s.
3. Gvardini R. Konets novogo vremeni/ R. Gvardini; [per. s nem. Boroday T.Yu.]. – 1993. – Internet-resurs. Rezhim dostupa: http://www.kroto.info/history/19/1890_10_2/1885guar.htm.
4. Zhytsinski Yuzef. Boh postmodernistiv / Yuzef Zhytsinski; [per. z polskoi Velychko A.]. – L.: Vyd. UKU, 2003. – 270 s.
5. Ioann Pavel II. Pamyat i identichnost / Ioann Pavel II. – M., Izd-vo frantsiskantsev, 2007. – 252 s.
6. Uilyams Rouen. O hristianskom bogoslovii / Rouen Uilyams. – M.: Bibleysko-bogoslovskiy institut sv. apostola Andrey, 2004. – 320 s.
7. Introduction or a guide to theological thinking in cyberspace // The postmodern God. A theological reader / Ed. By Graham Ward. – Oxford, 1997. – 405 p.
8. Rorty Richard. Objectivity, relativism, and truth / Rorty Richard. – Cambridge, 1991. – 280 p.
9. Singer Piter. Re-thinking life and death: the collapse of our traditional ethics / Singer Piter. – N.Y., 1994. – 180 p.
10. Szymik Jerzy. Teologia w krainie pepsi-coli / Szymik Jerzy. – Krakow, 1998. – 140 p.
11. Walter A. Davis Inwardness and existence. Subjectivity in/and Hegel, Marx and Freud / Walter A. – University of Wisconsin Press, 1989. – 262 p.

Кравченко В. Н. Перспективы развития христианства в эпоху постмодерна: на материалах католической философии

В статье освещено позицию современных католических мыслителей, которые отстаивают традиционные ценности и полемизируют с постмодернистами. Показано, что основное внимание христианских философов, богословов сфокусировано на критике постмодернистской деконструкции субъекта, релятивизации универсальных смыслов и ценностей, а также преодолении метанарративов. Обосновано, что позиция постмодернизма приводит к моральному релятивизму и исключает не только традиционную религию, но и современную "светскую религию" прав человека.

Ключевые слова: субъект, метанарратив, универсальные ценности, права человека, экзистенциальный опыт.

Kravchenko V. The future development of Christianity in the postmodern epoch: based on the catholic philosophy

The position of modern catholic thinkers that protect traditional values and argue with postmodernists is revealed in the article. It is shown that the main attention of Christian philosophers and theologians is focused on the critics of postmodern deconstruction of the subject, relative values and senses and denial of grand narratives. It is demonstrated that postmodernism leads to moral relativism and makes unable not only traditional religion, but also a "secular religion" of human rights. Postmodernists criticize the "philosophia perennis" thesis about the existence of inner self, hidden from our sense organs. This inner self must be revealed and set free. According to postmodernism, such notions as subject, I, sense, universal value, absolute truth and others must be deconstructed as the atavism of metaphysical worldview. Postmodernists regard the process of self-forming to be absolute. The man himself as the subject is treated as impersonal stream of consciousness, mental continuum of thoughts, wishes, demands, and libido

energies without semantic centre, hierarchy, the true or false interpretation. Instead of this the new image of chaotic rhizome is suggested. Rhizome has neither beginning, nor end, neither centre nor periphery. Postmodernists also reject the existence of a priori pure "I", the soul, the spirit as the immortal entity, the essence of the man. If there is no ideal selfness, then there is no the ideal of person, a moral and spiritual orienteer for achieving in one's life. So if this thesis is true, then it is hard to speak about universal sense of life for mankind. In the postmodern situation no one knows what the true and proper way of life is. No one can be convinced that something is the only true value, norm or task in life. The one who knows (or pretends that he knows) would be regarded as the totalitarian manipulator, forcing others to accept his point of view and encroaching on the freedom. Even the words right, wrong, should are associated with the discrimination and limitation of the rights and freedoms. No life strategy can be true as there is no concept of truth in postmodern epoch. Everything is true, nothing is true. Every alternative is possible. And even some laws of logic (for example, law of excluded middle) formulated by Aristotle can be broken. According to catholic thinkers the main tendency today is the replacement of grand narrative "the sense of life" by the small narrative such as for example lifestyle, status, fashion. The contemporary man are interested more in "how to do something" than "what for", "is there any sense?". As the result the man as the subject is being vanished in some impersonal structures such as language, economics, sexuality, unconsciousness etc. These ideas also can menace not only the traditional religion such as Christianity, but also the conception of human rights and democracy.

The conception of dignity of man is deeply connected with the religious faith in the immortal soul. So the rejection of spiritual immortality leads to rejection of man's dignity. Both dignity and immortality are connected with the idea of transcendental God as the absolute super-person, ontological guarantee of sense, value, dignity, subjectivity and personhood. According to Christian dogma a man is created upon the image and likeness of God. So the moral task is to see behind the empirical face of neighbor the transcendental visage of God the creator and the possibility of eternal self-realization and self-development in would-be life. If we reject this dimension, then we deny the dignity. If we say that "God is dead" then the metaphysical concept of the dignity is no more sustained and substantiated. Then we claim it useless and start to deal with the very empirical aspects of the man with all its disadvantages. Then we are helpless to establish some norm of humanity (humanness), nobleness, holiness, sinfulness. Then we can ask about the criteria, norms for estimating some events, facts. We conclude that nowadays in the epoch of postmodern the Nuremberg tribunal would be impossible to be hold. The verdict of tribunal about the crime against human now seems to be appealing to the grand narrative. If there is no human dignity, then there is no crime against this dignity.

According to Graham Ward, the salvation of main worldview problem in the epoch of postmodern is based on specific anthropology that implies existential orientation and directivity toward God. When all scholastic arguments of God existence are not convincing, the only argument of religious man in his dialogue with atheist or agnostic is the existential experience. The Gospel's commandment "Blessed are the poor for they shall inherit the earth" remains the fundamental ethical and epistemological truth of Christianity. So it gives hopes for the future prospects of Christianity despite of all theoretical conclusions that proclaim post-metaphysical and post-Christian era.

Key words: subject, grand narrative, universal values, human rights, existential experience

УДК 1(091):7.036Авангардизм(477)

Ярослава Сергіївна Демиденко
аспірантка

ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОГО АВАНГАРДИЗМУ

У статті розглядається феномен авангардизму в контексті історико-філософського періоду кінця ХІХ – початку ХХ ст. Наголошується, що український авангардизм є самобутнім феноменом національної культури, що виник і розвивався в руслі європейської культури модернізму. Розкрито зміст поняття "авангардизм". Завдяки дослідженню праці І. С. Куликової "Філософія та мистецтво модернізму" доведено, що в естетичній свідомості формується нове світовідношення, менталітет епохи модернізму. Аналізується вплив посткласичної філософії від А. Шопенгауера та С. К'єркегора до Ф. Ніцше та А. Бергсона на становлення авангардизму. Зроблено висновок, що філософські пошуки теоретиків авангардизму сформували окремий культурний простір, який є відтворенням індивідуального неповторного світовідчуття, спробою взаємодії прогресивних ідей.

Ключові слова: авангардизм, історія філософії, мистецтво, синтез, творчість.

Філософський та естетичний вимір українського авангардизму досліджують А. Біла, В. Бичков, Л. Левчук, Н. Маньковська, І. Вернудіна та ін. Важливою для розуміння місця авангардизму в історико-філософському процесі початку ХХ ст. є праця І. Куликова "Філософія та мистецтво модернізму". Г. Вервес розглядає український авангардизм крізь призму європейських маніфестів і програм. Актуальність нашого дослідження полягає передусім у історико-філософському підході до інтерпретації однієї із невід'ємних складових авангардизму – теоретичних текстів художників-практиків та критиків.

Мета дослідження – з'ясувати історико-філософські витоки українського авангардизму. Для її досягнення сформульовано такі завдання дослідження: дослідити феномен авангардизму в контексті історико-філософського періоду кінця ХІХ – початку ХХ ст.; виокремити історико-філософські течії початку ХХ ст., які мали вплив на становлення авангардизму.